

ўнутраныя якасці чалавека, у беларускай мове маюць розную колькасць звёнаў. Найменшы па даўжыні ланцужок складаецца з двух, а найбольшы – з сямі звёнаў.

Даследаванне асаблівасцей структуры і тыпалогіі адпрыметнікавых словаўтваральных ланцужоў дапаможа глыбей пранікнуць у сутнасць вышэйшай адзінкі сістэмы дэрывацыі – словаўтваральнага гнязда. Безумоўна, перад спецыялістамі беларускага словаўтварэння стаіць яшчэ шмат праблем, якія неабходна вырашыць у бліжэйшым будучым. Даследчыкі яшчэ павінны не толькі пабудаваць тыпалогію ланцужоў усіх часцін мовы, але і вывучыць асаблівасці іх марфаналогіі, разгледзець пытанні праступенчатага словаўтварэння ў структуры СЛ і інш. Для гэтага неабходна прааналізаваць усе рэальна існуючыя словаўтваральныя ланцужкі кожнай часціны мовы. І толькі ў выніку ўсебаковага вывучэння ўсіх асаблівасцей словаўтваральнага ланцужка можна будзе канчаткова вызначыць месца гэтай комплекснай адзінкі ў сістэме дэрывацыі.

¹ Гл.: Тихонов С. А. Словообразовательная цепочка как единица словообразовательной системы языка // Русский язык в школе. 1986. № 2. С. 78.

² Гл.: Лукашанец А. А. Комплексныя адзінкі словаўтварэння ў беларускай мове // Весці АН Беларусі. Серыя гуманітарных навук. 1995. № 4. С. 113.

³ Тихонов А. Н. Проблемы изучения комплексных единиц системы словообразования // АПСР. Ташкент, 1982. С. 4.

⁴ Гл.: Каліцень І. У. Словаўтваральныя гнёзды прыметнікаў у беларускай мове: Аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук. Мн., 1998.

В.Я. БАРЫСЕНКА

МЕТАФАРА ЯК МОЎНА-ВЫЯЎЛЕНЧЫ СРОДАК У ПАЭЗІІ ВАСІЛЯ ВІТКІ

Вывучэнню мовы мастацкіх твораў у апошнія гады ўдзяляецца вялікая ўвага. Многія навукоўцы даследуюць сродкі моўнай вобразнасці, такія як метафара, сімвал, алегорыя, метанімія, адухаўленне і інш.

Метафара (ад грэч. *metaphora* – перанясенне) – ужыванне слова ці выразу ў лераносным значэнні праз супастаўленне пэўных з’яў ці прадметаў на аснове агульных для іх прымет і ўласцівасцей. Метафары блізкія да параўнання, аднак адрозніваюцца ад яго тым, што маюць толькі адзін член супастаўлення – тое, з чым супастаўляецца, а тое, што супастаўляецца, не называецца (яно падразумяваецца). Метафары даволі шырока ўжываюцца ў бытавой мове (*залатая восень, ідзе снег*), але асноўная сфера іх выкарыстання – літаратурная мова, паэзія. Дзякуючы па-мастацку ўжытым метафарам ствараецца метафарычнасць бачання – адна з прымет паэтычнага таленту.

Метафарызацыя – гэта пашырэнне семантычнага аб’ёму слова за кошт узнікнення новых значэнняў і адценняў, якія заснаваны на падабенстве. Пры метафарызацыі не ствараецца новых слоў. Адно і тое ж слова надзяляецца іншым паняццем, можа абазначаць некалькі паняццяў, пашыраючы сваю семантыку.

На сённяшні дзень метафара з’яўляецца адным з прадуктыўных моўна-вобразных сродкаў у мастацкай літаратуры. Звернемся да творчасці вядомага беларускага паэта В. Віткі. У сваіх творах ён выкарыстоўвае метафару не проста для гучнасці маўлення, а каб выразіць сваё ўспрыманне роднай прыроды, паказаць ролю чалавечага існавання, узаемаадносіны паміж людзьмі і, галоўнае, прымусіць чытача суперажываць разам з ім. Прыкладам можа быць верш з кнігі «Вышыні святла»:

Долу ўпала галавою
На гасцінец апусцелы.

Нахіліўшыся над ёю,
Клён стаіць асірацелы.
Што ж ты, белая бяроза,
Не пайшла з ім да канца
І на самай паўдарозе
Кінула ўдаўца? (1, 62)*

Паэт надзяляе нежывыя прадметы (клён, бярозу) якасцямі чалавека. Клён стаіць «асірацелы, ён удавец», а бяроза «ўпала галавою, не пайшла за ім да канца, кінула». Быццам людзі, якія не змаглі знайсці ў сваіх поглядах нешта агульнае, якое б іх з'яднала, дапамагло.

Як бачна з гэтага прыкладу, метафарызацыя – гэта сумяшчэнне прамога і пераноснага значэнняў. Слова ў прамым значэнні нясе агульнавядомае лексічнае значэнне, але, трапіўшы ва ўмовы новай, незвычайнай лексічнай спалучальнасці, яно метафарызуецца. Аднак не трэба думаць, што метафарызуецца слова ў выніку любога лексічнага спалучэння, бо для гэтага паміж словамі абавязкова павінны стварыцца семантычныя адносіны, заснаваныя на падабенстве, як у выпадках: *Пакуль з глыбінь жывога дна б'юць слугі крыніцы. Прыпаўшы да зямлі, іх п'юць лясы і сенажаці* (1, 34); *Шум і гоман у бары – жэніцца камар стары. Камарыху з дзецьмі кінуў, падабраў сабе дзяўчыну, рад камар, што выбраў муху – загладуху, весялуху* (1, 35).

Адметная асаблівасць паэзіі В. Віткі – багаты падтэкст вершаў і паэм, чым можа растлумачыцца частая метафарызацыя слоў. Са светлым пацуццём ён успамінае маладосць – пару, калі ўсё так проста, калі хочацца спяваць, марыць аб радасным і прыгожым: *І зноў іду вясёлым юнаком я праз усе жыццёвыя нягоды. І так легка жыць, і, як тады, я слаўлю верную сваю навуку* (2, 30). У адным толькі розніца, што цяпер настаўнік у яго другі – «суровы майстра гартавання, бярэ ён смела сэрца ў абцугі і грэе на агні выпрабавання».

У той жа час метафары прыносяць навізну погляду на навакольны свет, элементы нечаканасці і першаадкрыцця рэчаіснасці. В. Вітка «малюе» з'явы і прадметы, надаючы ім рухомасць, раскрываючы ў іх незаўважанае і адначасова дае ім новую ацэнку: *Даўно свае воды рачулка гоніць пад каменем, у бетоне, сама ўсё з сабою паціху гамоніць, забытая ў вулічным звоне. І там, дзе ніхто не чуе, не бачыць паміж палявых узгоркаў, часам не вытрывае, заплача слязамі няўцешнымі, горкімі* (3, 11); *А развеелася ноч густая, вырвалася раніца з палону* (3, 20); *Выбіўся радасна з сіняй смугі промень на дахі крутых камяніц, і за ракой пашырэлі лугі, засерабрыліся плыні крыніц* (1, 48). У гэтых метафарычных радках заключаны змястоўныя думкі. Каб перадаць іх звычайнай мовай, спатрэбілася б намнога больш слоў, прычым апісанне збыднела б ад страты эстэтычнай інфармацыі.

Метафарызуюцца толькі словы з канкрэтна-лексічным значэннем, да якіх адносяцца назоўнікі, дзеясловы, прыслоўі, прыметнікі. Даследчыкі ўстанавілі рамкі іх метафарызацыі, улічваючы пры гэтым неаднолькавыя семантика-стылістычныя функцыі розных часцін мовы. Напрыклад, для метафар-назоўнікаў характэрна словазлучэнне «метафарызаваны назоўнік у назоўным склоне з залежным назоўнікам у родным склоне». Разгледзім некалькі прыкладаў: *Дзякуй, недасяжны мой парог, мне цябе пабачыць памагла цераз нетры будучых эпох сіла чалавечага святла* (1, 4); *Дарэмна кажуць, што слядоў вада не зберагае* (1, 9); *І далека ўсім відзён Паўлыш: вартавы жыцця, ты ў вочы нам глядзіш* (1, 12). Як бачна з прыведзеных прыкладаў, В. Вітка ўдала карыстаўся слоўнікам для стварэння такіх метафар-назоўнікаў.

* Тут і далей цытаты з твораў В. Віткі прыводзяцца з указаннем выдання і старонкі.

Сярод метафар-назоўнікаў вылучаюцца агульнавядомыя словы, якія абазначаюць жывёл, птушак, раслінны свет, але і вобразна характарызуюць людзей. Паэт своеасабліва з усмешкаю і з праўдзівасцю стварае такія метафары: *Чухае Мядзведзь за вухам, пачынае сход* (1, 94) – няўключны, няхуткі чалавек; *І Каза з ухмылкай кволай свой займае стол, апусціўшы вочы долу, піша пратакол* (1, 95) – някемлівая; *Заяц павярнуў аглоблі і з трыбуны злез* (1, 97) – баязлівы; *Першы лісток на дрэве вылузаўся з пляёнак* (1, 64) – першае дзіця. Прычым калі размова ідзе аб жывёлах, то ў гэтым пішучца ўсе персанажы з вялікай літары. Такія метафары, як правіла, бываюць у сказе галоўным членам або дапаўненнем.

Пры метафарызацыі такой часціны мовы, як дзеяслоў, ствараецца прэдыкатыўнае словазлучэнне, якое ў сказе складае граматычную аснову. У В. Віткі часта сустракаюцца прэдыкатыўныя словазлучэнні накшталт *ляжа ноч, узняўся вецер, вясна не магла падняць: Прагучыць на выгане жалейка, ляжа на дуброву ноч* (4, 68); *Узняўся вецер пераддзень і мусіў прыпыніцца, яму здалася – гром гудзе ў мінскіх камяніцах* (4, 69); *Уночы ля цёплае вярбы, у лістах стуліўшыся, вясна веек не магла падняць ад сна, толькі з рэхам жураўлінае трубы ранкам прахапілася яна* (4, 93). Сустракаюцца ў паэце метафарызаваныя прыметнікі, для якіх уласціва спалучэнне з назоўнікамі: *Пакутны сон вяртаўся зноў з тым досвіткам і ранкам* (4, 116); *Раз'юшаны фашысцкі кулямёт скасіў усіх упокат хлопцаў смелых* (4, 116); *І вось у вясёлае падарожжа едзе наш хлеб на лапаце* (4, 118); *На гузыры той сухастойны наросты чорныя адны, а пад карою куль прабоіны – іржавыя сляды вайны* (4, 120); *Паўдзённая гарачыня завалакла смугою далеч* (4, 127). У прыведзеных радках такія ўтварэнні з'яўляюцца выразаў пакутны сон, раз'юшаны кулямёт, вясёлае падарожжа, іржавыя сляды вайны, паўдзённая гарачыня.

Папулярнасць у В. Віткі набылі і метафарычныя вобразы, пабудаваныя па прынцыпу алегорый. Алегорыя (ад грэч. *allos* – іншы і *agoreuo* – гавару) – паэтычнае іншасказанне, у якім думка ці паняцце перадаюцца праз абмалёўку пэўных прадметаў, з'яў рэчаіснасці. Алегорыя нагадвае метафару, але ў адрозненне ад яе ахоплівае не частку твора, а ўвесь твор цалкам. Напрыклад: *Даверлівым, наіўным юнаком я прагну вызнаць кузні таямніцу. Здавалася, пад гулкім малатком само жыццё мне мусіць пакарыцца* (3, 29); *На чоўне сабраўся ў бязмежную даль, у шлях невядомы, бясконцы. Хай бераг далёка, а я паміж хваль на сонца вяслюю, на сонца!* (2, 9). Гэтыя творы насычаны алегарычнымі вобразаў. У першым – паэт шукае адказы на пытанні маладосці, ён «прагне вызнаць кузні таямніцу, дзе пад яго гулкім малатком (у сэнсе імкнення, праца, вучоба) само жыццё мусіць пакарыцца». У другім – «човен» – гэта паэзія, якой ён імкнецца прысвяціць сваё жыццё, «сонца» – тыя творы, якія ён хоча стварыць. Можна зрабіць вывад, што праз алегорыю В. Вітка акрэслівае арыенціры свайго лесу, сваёй літаратурнай дзейнасці.

Пашыраная форма разгорнутай метафары, якая даволі часта сустракаецца ў паэтычных радках паэта, – сімвал. Сімвал (ад грэч. *symbolon* – умоўны знак) – адзін з відаў паэтычнага іншасказання, умоўнае абазначэнне сутнасці якой-небудзь з'явы, паняцця пэўным прадметам ці словавабразным знакам. У параўнанні з алегорыяй ён больш шматзначны, суаднесены з разнастайнымі сферамі чалавечага побыту, таму мае больш маштабны ўнутраны змест. Сімвалічныя вобразы ў В. Віткі сустракаюцца вельмі часта: *Як тонкая страла, нацяты [лось], рагамі ўпёрся ў блакіт. Такім на памяць ён узяты і ў бронзе на заказ адліт* (2, 130). Вобраз лася тут сімвалічны. Ён сімвалізуе прыгажосць роднай прыроды, зямлі. Ці: *Ліст памяці, апалы ліст, развітваючыся з табою, апошні стаўлю абеліск я на пакутным полі бою* (1, 47). Сімвал «абеліск» дапамагае паэту стварыць малюнак таго, як

ён працуе, аб чым думае, бо ў даным выпадку – гэта яго думкі, разважанні, меркаванні. Літаратура асвоіла амаль усё багацце народнай сімволікі, але разам з тым паэты стварылі шэраг уласных сімвалічных вобразаў, якія выяўляюць ідэйную задуму твораў. В. Вітка не выключэнне. Ён шукае свае ўласныя сімвалічныя вобразы, засяроджваючы ўвагу на новым, нечаканым у бачанні, у асэнсаванні вядомых з’яў, прадметаў, прымет. Менавіта гэта дае паэту магчымасць выклікаць нечаканыя асацыяцыі праз індывідуальна-аўтарскія метафары. Вось некалькі прыкладаў: *Здзіраюць часоў наносы землечарпалкі кіпцямі* (1, 154); *З гарлача на вячэрнім акне вербны ліст усміхнуўся мне. Я да ранку заснуць не змагу, яшчэ прыцемкам пабягу, буду прагна лавіць здалёк паравозны гудок* (2, 63).

Гэтак жа натуральна ў моўную канву Віткавай паэзіі ўліваецца разгорнутая метафара: *Плыў карабель па курсу сэрца* (2, 28); *Яшчэ ўспамінамі віецца цёплы дым* (2, 29); *І ляжа радок твой у верш не ўспамінам, а цёплай, трывалай цаглянай* (2, 70); *Тонкай ніткай ільняной звініць марозны вечар* (2, 78).

Асабліва часта паэт, не парушаючы літаратурную традыцыю, ужывае простую метафару. Так, пераносны сэнс у яго набывае назоўнік *хваля* ў спалучэнні са словамі *гнеў, жытні, жыццё, туга*: *Змьецца навечна хвалямі жыцця* (2, 11); *Адзвінела песня ў жытніх хвалях* (2, 13); *І хвалі гневу білі ў берагі* (2, 32); *І хвалямі тугі мне ў сэрца б’ецца* (2, 45). Або назоўнік *бераг*, забяспечаны ўдакладняльнымі лексэмамі *час і шчасце*: *А над берагам шчасця загарыцца маяк* (2, 28); *А бераг часу рвалі хвалі* (2, 28).

Мастацкая функцыя разнастайных форм проста і разгорнутай метафары можа быць аб’ектыўна раскрыта толькі ў цеснай сувязі з іншымі відамі паэтычнай тропікі, у кантэксце агульнай ідэйнай задумкі твора і яе мастацкага ўвасаблення. В. Вітка, каб стварыць вобраз, раскрыць ідэйны змест твора, выкарыстоўвае ў сваёй творчасці не толькі метафары як сродак стварэння вобразнасці, а і метанімію, якая стаіць побач з метафарай.

Метанімія (ад грэч. *metonymia* – перайменаванне) – перанясенне назваў адных з’яў ці прадметаў на другія на аснове іх знешняй ці ўнутранай сувязі. Ад метафары метанімія адрозніваецца тым, што падобнасць тут не мае значэння. Перанос назвы з аднаго прадмета на другі можа адбывацца рознымі шляхамі. У творах паэта сустракаецца перанос назвы формы на змест. Напрыклад: *Сказаў Вяселькін Вася: – Хвалю за дысцыпліну. Мой клас увесь сабраўся. Гані, шафёр, машыну* (2, 340); *Млыны апусцелі, у печках не паліцца – і хата за хатаю мёрла* (4, 118). Слова клас называе не памяшканне, а групу, калектыў людзей; а выраз «хата за хатаю» ўжыты ў значэнні «сям’я за сям’ёю».

Сустракаецца метанімія і тады, калі аўтар ужывае ўласную назву пэўнай мясцовасці як сродак абазначэння яе жыхароў. Напрыклад: *Мы за рукі ўзяліся, шмат даверлівых рук, Рыга з Мінскам сышліся, выйшлі разам на круг* (2, 134). Чытачу зразумела, што Рыга і Мінск – гэта не назвы гарадоў, а жыхары сталіц, якія сябруюць.

Да метанімічных выразаў адносяцца тыя, у якіх назва характэрнай часткі ўжываецца ў значэнні цэлага. Гэта добра відаць у вершы «Дарагія стрэлкі»: *Не мае права выйсці мелкім цяпер ні слова з-пад пяра: Час лічаць дарагія стрэлкі – за розум брацца, брат, пара* (2, 154). «Дарагія стрэлкі» ўжыты тут у сэнсе гадзінніка: назва часткі ўжыта ў значэнні цэлага. Паэт шырока выкарыстоўвае метанімічныя выразы, якія дапамагаюць эканоміць моўныя сродкі і тым самым больш поўна і вобразна характарызаваць мастацкія вобразы.

Адной з разнавіднасцей метаніміі з’яўляецца сінекдаха. Сінекдаха (грэч. *synekdoche*) – разнавіднасць метаніміі, у якой адны паняцці замяняюцца другімі на аснове іх колькасных суадносін. Найбольш распаўсюджаны від

сінекдахі, якую выкарыстоўвае ў сваіх творах В. Вітка, – ужыванне часткі з’явы ці прадмета ў значэнні цэлага. Пры гэтым утвараецца прадметная пара, члены якой знаходзяцца ў пэўных адносінах: прадмет як цэлае – частка (дэталі) таго самага прадмета. Можна адзначыць некалькі тыпаў такіх адносін. Напрыклад, адзіночны лік можа ўжывацца замест множнага: *У белы свет, як у капейку, нас выгнаў злыдзень з родных хат* (2, 56); *Што заслужыў – не абмінеш. Прымай! Прымай, крывавы кат, нянавісцю кляймёны!* (2, 68). Словы *злыдзень*, *кат* ужыты ў адзіночным ліку, але паэт мае на ўвазе не аднаго злыдня, ката (фашыста), а вялікую іх колькасць.

Значна радзей В. Вітка ўжывае сінекдахі, у якіх назва цэлага выступае са значэннем часткі, гэта значыць робіцца перанос цэлага на частку. У гэтым выпадку звычайна назва родавага (агульнага) паняцця пераносіцца на відавое (прыватнае) паняцце. Так, замест слова *аўтамабіль* ужываецца больш агульная, родавая назва – *машына*. Напрыклад: *Мне на машыне не радня, ні сват, ні брат, ні кацяня* (2, 318); *Лес густы, высокі – на машыне верабей едзе да сарокі* (2, 321).

Часта выкарыстоўвае В. Вітка і такія віды метафары, як адухаўленне, увасабленне. Адухаўленне – разнавіднасць метафары, перанясенне ўласцівасцей жывых істот на прадметы, абстрактныя паняцці, з’явы прыроды, рэчы. У аснове адухаўлення ляжаць аптымістычныя ўяўленні старажытнага чалавека, які ўсе прадметы навакольнага свету надзяляў здольнасцю мысліць і адчуваць. Прыклад прыёму адухаўлення: *Зіма ўжо на дварэ, за позваю шле позву, завая верх бярэ* (1, 63); *Лістамі сцежку сцэле граб* (2, 350); *У вечаровым змярканні сячэ па асфальце дождж* (1, 53); *Узбегла на абрыў сасна, зірнула ўніз – і ўся самлела* (4, 128).

Увасабленне, або персаніфікацыя (ад лац. *persona* – асоба і *facio* – раблю), – разнавіднасць метафары, якая заключаецца ў наданні чалавечых уласцівасцей рэчам, прадметам, з’явам прыроды. Увасабленне часта сустракаецца ў творах аўтара: *Смейцеся, вербы ніцыя, смяцца не можаце – плачце* (2, 156).

Вербам паэт надае ўласцівасці чалавека, гаворачы, што дрэвы могуць плакаць і смяцца, хоць на самай справе гэтага рабіць яны не могуць. Яшчэ некалькі ўвасабленняў: *Ціха спалі дрэвы ў змроку шэрым, і ўздыхала сонная шаша* (1, 49); *Месяц схавался за хмарку, у небе не хоча гуляць* (1, 56); *Світанням пачынае ён свой працоўны дзень. Ён першы нас вітае, сонечны прамень* (1, 21).

В. Вітка стварае такія метафары, якія выклікаюць у чытача нечаканыя асацыяцыі. Ён часам метафарызуе цэлыя строфы вершаў, апяваючы *цішу*, *алешыну*, *месяц*, *поўдзень* як жывых істот, што надае мове вершаў мілагучнасць і вобразнасць. Напрыклад: *Малатарным гулам, пошчакавым лёс-катам гумны напалохалі цішу марозную* (1, 17); *Дзе алешыны цёплым зацішшам заспанілі рубаж батарэй* (1, 32); *Да крохкае крушыны, да затокі пайду сцяжынкаю, што ясны месяц вытча* (1, 41); *Гарачы поўдзень над зямлёй стаіць* (1, 49).

Побач з метафарами аўтар даволі часта ўжывае метафарычныя эпітэты – мастацкае акрэсленне істотнай прыметы якога-небудзь прадмета ці з’явы на аснове пераноснай, вобразнай сутнасці. Выкарыстанне метафарычных эпітэтаў дае аўтару магчымасць пошуку новых форм увасаблення мастацкага слова: *Кашчавай бяхлебціцы хцівыя пальцы ўжо каля самага горла* (2, 117). Тут метафарычны эпітэт *кашчавай*. Гэта індывідуальна-аўтарскі эпітэт, уключэнне якога ў кантэкст верша надало яму самабытнасць і непаўторнасць.

У моўнай плыні паэта такія метафарычныя эпітэты ўжываюцца часта. Аўтар выкарыстоўвае іх для таго, каб паказаць багацце і магчымасці роднай мовы ў стварэнні вобразных карцін рэчаіснасці: *Ты на варце стаіш,*

мужны век мой дваццаты, заповітны мой час, хай шалеюць вар'яты – не спалохаюць нас! (1, 42); Тэлевізійны шпіль скрозь аблачынку штурхнуў пад бок маладзіка (1, 50); Бяскрыўдная усмешка часу – на грузавіку вязуць Пегаса (1, 70); Каму з вас, сябры, невядом і ельнік гасцінны гэты, і добры, даверлівы дом, нікім яшчэ не апеты, і сходжаных сцежак след, і верас высокі, прытачны, дзе кожны руплівы паэт шчаслівай знаходцы ўдзячны (1, 97); І трапечацца вернасць у зладзейскіх руках (1, 42).

Метафары набываюць у мове мастацкай літаратуры асобую функцыю, якая выяўляецца перш за ўсё ў тым, што яны звычайна асэнсоўваюцца на фоне шырокага кантэксту, часта ўсяго твора як мастацкага цэлага. Вось чаму асобныя метафары могуць здавацца незвычайнымі, нават незразумелымі. У сістэме мастацкага цэлага яны не толькі знаходзяць сваё месца, але і ўзмацняюць уздзеянне ўсяго твора на чытача. І калі метафары падбраны арганічна і пераканаўча, то мэта ўздзеяння на чытача будзе дасягнута. Таксама многае залежыць ад густу аўтара, ад ступені валодання роднай мовай, ад тэарэтычных перакананняў і ад эпохі, у якую пішуцца творы. Мова мастацкай літаратуры, у першую чаргу мова прызнаных майстроў слова, не змагла б эстэтычна ўздзейнічаць на чытача, калі б вобразныя рэсурсы, якімі яна валодае, не выступалі ў пэўнай сістэме. Таму такія сродкі, як метафара, у творчасці В. Віткі трэба аналізаваць на фоне ўсяго мастацкага твора. Напрыклад, калі мы чытаем «*Кінуты гаспадаром няўдзячным, ён памкнуўся быў за ім услед. Доўга ў цемры бег, пакуль не ўбачыў, што ўжо не дагоніць, што аслеп*» (1, 49), то не можам уявіць, аб кім ідзе размова. Але наступныя радкі «*...І сканаў бы – спамінай як звалі, і які быў верны ён, агонь, калі б гэтай ноччу не прысталі двое закаханых да яго*» (1, 49) усё ставяць на сваё месца.

Метафара, метанімія, сінекдаха, алегорыя, сімвал, увасабленне, адухаўленне, метафарычныя эпітэты – усе гэтыя мастацкія тропы В. Вітка выкарыстоўваў у сваёй творчасці, каб стварыць яркую вобразную карціну рэчаіснасці, запамінальны вобраз, перадаць эмацыянальны, душэўны настрой героя, малюнкi прыроды.

Удалае ўпляценне моўных сродкаў у канву твораў сведчыць, што паэт кемліва і дбайна абыходзіўся са скарбамі народнага слоўніка.

¹ Вітка В. Вышыні святла. Мн., 1977.

² Вітка В. Выбраныя творы ў двух тамах. Мн., 1973.

³ Вітка В. Мінскія баллады. Мн., 1982.

⁴ Вітка В. Паверка. Мн., 1961.

Г.І. БАСАВА

АЎТАРСКАЯ ІНТЭНЦЫЯ Ў НАВУКОВЫМ ТЭКСЦЕ

Камунікатыўны падыход у вывучэнні мовы ўсё больш прыцягвае ўвагу лінгвістаў. На канкрэтных відах тэкстаў пэўных стыляў і жанраў даследуюцца формы іх функцыянавання ў мове. Пры гэтым звычайна прымаецца да ўвагі, адзначае М.М. Кожына, што аўтар твора заўсёды разлічвае на адрасата. Таму М.М. Кожына адзначае: "Камунікатыўная прырода мовы пабуджае аўтара ўлічваць адрасат, скіраванасць мовы на яго, што выражаецца ў характары выказвання, у яго моўных асаблівасцях"¹. Тэксты навуковага зместу з'яўляюцца адным з тыпаў літаратуры мэтавай камунікацыі, якая мае свайго канкрэтнага чытача-спецыяліста. Разлічваючы на яго, аўтар піша па пэўнай схеме, ужывае тыя прыёмы падачы матэрыялу, тыя клішэ – лексічныя, марфалагічныя і структурныя, – якія павінны максімальна наблізіць змест да адрасата, аблегчыць працэс яго ўспрымання. Для навуковых тэкстаў, зместам якіх з'яўляюцца ідэі і факты, законы і катэгорыі, харак-